

Dialogus cum Heraclide

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΠΡΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΔΑΝ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΣΥΝ ΑΥΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ ΠΕΡΙ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΥΙΟΥ ΚΑΙ ΨΥΧΗΣ.

1 Λόγων κινηθέντων ὑπὸ τῶν παρόντων ἐπισκόπων περὶ τῆς πίστεως Ἡρακλείδα τοῦ ἐπισκόπου, ἵνα ἐπὶ πάντων ὁμολογήσῃ τὸ πῶς πιστεύει, καὶ ἐκάστου εἰπόντος τὸ παραστὰν αὐτῷ καὶ πυθομένου, Ἡρακλεῖ δὴς ἐπίσκοπος εἶπεν· «Καὶ ἐγὼ πιστεύω ἄπερ αἱ θεῖαι γραφαὶ λέγουσιν· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Ἄρα οὖν τῇ πίστει συμφερόμεθα καὶ κατὰ τοῦτο καὶ πιστεύομεν ὅτι εἴληφε σάρκα ὁ Χριστός, ὅτι ἐγεννήθη, ὅτι ἀνήλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐν τῇ σαρκὶ ἧ ἀνέστη, ὅτι κάθηται ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς μέλλων ἐκεῖθεν ἔρχεσθαι καὶ «κρίνειν ζῶντας καὶ νεκρούς», θεὸς καὶ ἄνθρωπος.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἐπεὶ ἅπαξ ἀνάκρισις γίνεται εἰπεῖν τι εἰς τὸν τόπον τῆς ἀνακρίσεως, ἔρω. Ὅλη ἡ ἐκκλησία πάρεστιν ἀκούουσα. Οὐκ ὀφείλει ἐκκλησία ἐκκλησίας διαφορὰν ἔχειν ἐν γνώσει, ἐπεὶ οὐκ ἔστε ἐκκλησία ἢ ψευδομένη. Παρακαλῶ σε, πάπα Ἡρα κλείδα· Θεὸς ἐστὶν ὁ παντοκράτωρ, ὁ ἀγέννητος, ὁ ἐπὶ πᾶσιν ποιήσας τὰ ὅλα· ἀρέσκει τοῦτο;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Ἀρέσκει· οὕτω γὰρ καγὼ πιστεύω.» Ὁριγένης εἶπεν· «Χριστὸς Ἰησοῦς «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων», ἕτερος ὢν παρὰ τὸν Θεὸν οὗ «ἐν μορφῇ» ὑπῆρχεν, Θεὸς ἦν πρὸ τοῦ ἔλθῃ εἰς σῶμα ἢ οὐ;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Θεὸς πρὸ ἦν.» Ὁριγένης εἶπεν· «Θεὸς ἦν πρὶν ἔλθῃ εἰς σῶμα ἢ οὐ;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Ναί.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἐτερος Θεὸς παρὰ τοῦτον τὸν Θεὸν οὗ «ἐν μορφῇ» ὑπῆρχεν αὐτός;» 2 Ἡρακλείδης εἶπεν· «Δηλονότι ἄλλου τινός, καὶ ὢν <ἐν> μορφῇ ἐκεῖνου ἐστὶν τοῦ πάντα κτίσαντος.» Ὁριγένης εἶπεν· «Οὐκοῦν Θεὸς ἦν Θεοῦ υἱὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, «ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως», καὶ οὐ δεισιδαιμονοῦμεν πῆ μὲν εἰπεῖν δύο Θεούς, πῆ δὲ εἰπεῖν ἓνα Θεόν;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Τοῦτο μὲν σαφὲς λέγεις· ἡμεῖς δὲ λέγομεν Θεὸν εἶναι τὸν παντοκράτορα, Θεὸν ἄναρχον, ἀτελεύτητον, ἐμπεριέχοντα τὰ πάντα καὶ μὴ ἐμπεριε χόμενον, καὶ τὸν τούτου λόγον υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, θεὸν καὶ ἄνθρωπον, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, θεὸν μὲν κατὰ πνεῦμα, ἄνθρωπον δὲ καθ' ὃ γεγέννηται ἐκ τῆς Μαρίας.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ὁ ἐπυθόμην οὐκ ἔδοξας εἰρηκέ ναι. Σαφήνισον οὖν· ἴσως γὰρ οὐ παρηκολούθησα. Θεὸς ὁ Πατήρ;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Πάντως.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἐτερος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Πῶς γὰρ δύναται υἱὸς εἶναι, ἐὰν καὶ πατήρ ἦ;» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἐτερος ὢν τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς καὶ αὐτός ἐστὶν Θεός;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Καὶ αὐτός ἐστὶν Θεός.» Ὁριγένης εἶπεν· «Καὶ γίνονται ἐν δύο Θεοί;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Ναί.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ὁμολογοῦμεν δύο Θεούς;» Ἡρακλείδης εἶπεν· «Ναί· ἢ δύναμις μία ἐστίν.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἄλλ' ἐπεὶ προσκόπτουσιν οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν δύο εἶναι Θεούς, τὸν λόγον θεραπευτέον, καὶ <δεῖ> δεῖξαι κατὰ τί δύο εἰσὶν καὶ κατὰ τί εἷς Θεός εἰσιν οἱ δύο. Καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ πολλὰ δύο ἐδί δαξαν εἶναι ἓν, καὶ οὐ μόνον δύο ἀλλὰ καὶ πλείονα τῶν δύο τινὰ καὶ εἰ πολλῶ πλείονα τῷ ἀριθμῷ ἐδί δαξαν εἶναι ἓν. Τὸ νῦν προκείμενόν ἐστὶν οὐ λαβόντα πρό 3 βλημα παρέρχεσθαι καὶ εἶρειν, ἀλλὰ διαμασήσασθαι διὰ τοὺς ἀκεραιότερους ὡσπερὶ τὰ κρέα καὶ κατὰ βραχὺ τὸν λόγον ἐντιθέναί ταῖς ἀκοαῖς τῶν ἀκουόντων. Πολλὰ τοίνυν δύο κατὰ τὰς γραφὰς λέγεται εἶναι ἓν. Ποίας γραφάς; Ἀδὰμ ἕτερος, ἢ γυνὴ ἕτερα. Ἀδὰμ ἕτερος τῆς γυναικὸς καὶ ἡ γυνὴ ἕτερα τοῦ ἀνδρός· καὶ εἴρηται εὐθέως ἐν τῇ Κοσμοποιίᾳ ὅτι οἱ δύο ἓν εἰσιν· «Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.» Οὐκοῦν ἔνεστιν ποτε δύο εἶναι μίαν σάρκα. Ἄλλὰ τήρει μοι ὅτι ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ καὶ Εὐᾶς οὐκ εἴρηται ὅτι ἔσονται οἱ δύο εἰς πνεῦμα

ἔν, οὐδὲ ἔσονται οἱ δύο εἰς ψυχὴν μίαν, ἀλλ' «ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Ὁ δίκαιος πάλιν ἕτερος ὢν τοῦ Χριστοῦ λέγεται ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου πρὸς τὸν Χριστὸν εἶναι ἔν· «Ὁ γὰρ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἔν πνεῦμά ἐστιν.» Οὐκ ἔστιν ὅς μὲν οὐσίας ὑποδεστέρας ἢ καταβεβηκυίας καὶ ἐλάττονος, Χριστὸς δὲ θειοτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας καὶ μακαριωτέρας; Οὐκοῦν οὐκέτι εἰσὶν δύο; – Ἀλλὰ γὰρ ὁ ἀνὴρ καὶ γυνὴ «οὐκέτι εἰσὶν δύο ἀλλὰ σὰρξ μία», καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ δίκαιος καὶ ὁ Χριστὸς πνεῦμα ἔν· οὕτως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν τῶν ὄλων ἐστὶν οὐ μία σὰρξ, οὐχὶ ἔν πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ ἀνωτέρω καὶ σαρκὸς καὶ πνεύματος, εἷς Θεός. Ἔδει γὰρ ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων κολλωμένων ἀλλήλοις τὸ «σαρκὸς» ὄνομα κεῖσθαι, ἐπὶ δὲ δικαίου ἀνθρώπου κολλωμένου Χριστῷ τὸ «πνεῦμα» ὄνομα κεῖσθαι, ἐπὶ δὲ Χριστοῦ ἐνομέου τῷ Πατρὶ οὐ τὸ «σὰρξ», οὐ τὸ «πνεῦμα» ὄνομα κεῖσθαι, ἀλλὰ τούτων τιμιώτερον τὸ «Θεός». Ὅθεν τὸ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἔν ἐσμεν» οὕτω νοῶμεν. Εὐχῶ μεθὰ διὰ μὲν τοὺς τηροῦντες τὴν δυνάδα, διὰ δὲ τοὺς ἐμποιοῦντες τὴν ἐνάδα, καὶ οὕτως οὐδὲ εἰς τὴν γνώμην τῶν ἀποσχισθέντων ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς φαντασίαν μοναρχίας ἐπίπτομεν, ἀναιρούντων γινόντων ἀπὸ Πατρὸς καὶ δυνάμει ἀναιρούντων καὶ τὸν Πατέρα, οὔτε εἰς ἄλλην ἀσεβῆ διδασκαλίαν ἐπίπτομεν τὴν ἀρνούμενην τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Πῶς οὖν λέγουσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ ὡς περὶ ἐν τῷ «Ἐμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται» καὶ ἐν τῷ «Ἐγὼ εἶμι, καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν ἐμοῦ». Ταύταις ταῖς φωναῖς οὐ νομιστέον τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τῶν ὄλων ἢ τῷ ἀχράντῳ χωρὶς Χριστοῦ· μήτε μὴν Χριστοῦ χωρὶς Θεοῦ· ἀλλὰ οὕτως λέγωμεν εἶναι ὡς Ἰησοῦς λέγει τὸ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἔν ἐσμεν». <Ἐν> τούτοις τοῖς λόγοις μελετᾶν δεῖ διὰ τὸ πολλὰ κενεῖσθαι ἐν ταύτῃ τῇ ἐκκλησίᾳ. Πολλάκις γράφουσιν ὑπογράψαι, καὶ τὸν ἐπίσκοπον ὑπογράψαι καὶ τοὺς ὑπονοουμένους καὶ ὑπογράψαι ἐπὶ τοῦ λαοῦ παντός, ἵνα μηκέτι περὶ τούτου γένηται στάσις ἢ ζήτησις τις. Ἐπιτρέποντος οὖν τοῦ Θεοῦ, δεύτερον καὶ τῶν ἐπισκοπῶν, τρίτον τῶν πρεσβυτέρων καὶ τοῦ λαοῦ δέ, τὸ κινεῖν με πάλιν εἰς τὸν τόπον ἐρῶ. Ἀεὶ προσφορὰ γίνεται Θεῷ παντοκράτορι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς προσφόρου τῷ Πατρὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ· μὴ δις ἀλλὰ Θεῷ διὰ Θεοῦ προσφορὰ γινέσθω. Τολμηρὸν δόξω λέγειν, εὐχόμενοι ἐμμένειν ταῖς συνθήκαις· ἐὰν μὴ γένηται, «οὐ μὴ λήμψῃ πρόσωπον ἀνθρώπου οὐδὲ θαυμάσεις πρόσ 5 ὦπον δυνάστου» ἐπίσκοπός ἐστιν ἀν' οὕτως καὶ ἀνίσταται ἐπὶ πάντων εἰ μὴ τοῦτο γίνεται οὐτ' ἐπὶ συνθήκας ταύτας ἀφορμὰς παρέχοι ζητήσεων καὶ ναὶ ἢ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος οὐκ ἔστιν ἐπίσκοπος, οὐκ ἔστιν πρεσβύτερος· εἰ διάκονος, οὐκ ἔστιν διάκονος οὐδὲ λαϊκός· εἰ λαϊκός ἐστιν, οὐκ ἔστιν λαϊκός οὐδὲ συναγεται. Εἰ δοκεῖ, αὐταὶ αἱ συνθήκαι γενέσθωσαν. Ἐπιλέγουσιν τινες ὅτι τὰ μὲν περὶ τῆς θεότητος οὐσιωδῶς οὕτω προσφέρων Ἰησοῦ Χριστῷ τὴν θεότητα ὡμολόγησα ἀνάστασιν νεκροῦ σώματος ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δὲ ἀνέλαβεν σῶμα ὁ Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν, τὸ σῶμα ἐξετάσωμεν τί ἦν. Μόνῃ ἢ ἐκκλησίᾳ <παρὰ> πάσας τὰς αἰρέσεις ἀρνούμενας τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖ ἀνάστασιν νεκροῦ σώματος, ὡς ἀκολουθούσης ὄντος τῷ τὴν ἀπαρχὴν ἐγγεῖρθαι ἐκ νεκρῶν τοῦ τοὺς νεκροὺς ἐγείρεσθαι. «Ἀπαρχὴ Χριστός»· διὰ τοῦτο νεκρὸν γέγονεν αὐτοῦ τὸ σῶμα. Εἰ γὰρ μὴ νεκρὸν γέγονεν αὐτοῦ τὸ σῶμα, δυνάμενον ἐλιγῆναι σινδόνι, σμύρναν λαβεῖν καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς νεκροῖς, καὶ ἀποτεθῆναι ἐν μνήματι, – ταῦτα δὲ σῶμα πνευματικὸν παθεῖν οὐ δύναται· πάντῃ γὰρ τὸ πνευματικὸν νεκρωθῆναι οὐχ οἷόν τε ἐστὶν, ἢ ἀναίσθητον τὸ πνευματικὸν γενέσθαι οὐχ οἷόν τε ἐστὶν· εἰ γὰρ δύναται πνευματικὸν νεκρωθῆναι, φόβος ἐστὶν μὴ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ὅταν ἐγερθῇ ἡμῶν τὸ σῶμα κατὰ τὸν ἀπὸ στολον λέγοντα «Σπείρεται ψυχικόν, ἐγείρεται πνευματικόν», ἀποθνήσκωμεν πάντες. «Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει» ἀλλὰ καὶ «οἱ τοῦ Χριστοῦ» ἐγερθέντες ἐκ νεκρῶν οὐκέτι

ἀποθνήσκουσιν. Εἰ ἀρέσκει ταῦτα, καὶ ταῦτα ἐπὶ διαμαρτυρίας τοῦ λαοῦ ἔσται νενομοθετημένα καὶ πεπηγμένα. Τί ἄλλο περὶ τῆς πίστεως; δοκεῖ σοι ταῦτα, Μάξιμε, † εἰπεναι;» Μάξιμος εἶπεν· «Γένοιτο πάντας ὁμοίους μοι γενέσθαι. Ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἐκκλησίας, καὶ <ὑπο>γράφω καὶ καταθεματίζω· πλὴν μέντοι ἵνα μὴ δισταχθεῖς ὅλως καὶ διψυχῆσω † περὶ τινος πυνθάνομαι· καὶ γὰρ τοῦτο οἴδασιν οἱ ἀδελφοὶ ὅτι ἔλεγον· «Ἔχω παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ ὠφεληθῆναι καὶ τοῦτο διδαχθῆναι.» Ὅντος τοῦ πνεύματος παραδεδομένου τῷ Πατρὶ κατὰ τὸ «Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθιμι τὸ πνεῦμά μου», τοῦ τε πνεύματος χωρὶς τῆς σαρκὸς ἀποθανούσης καὶ κειμένης ἐν μνημείῳ, ὡς ἀνοίγεται καὶ οἱ νεκροὶ πῶς ἀνίστανται;» Ὁριγένης εἶπεν· «Σύνθετον εἶναι τὸν ἄνθρωπον μεμαθήκαμεν ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραφῶν. Φησὶν γὰρ ὁ ἀπόστολος· «Ὁ δὲ Θεὸς ἀγιάσαι ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα» τὸ δὲ «Ἀγιάσαι ὑμᾶς ὀλοτελεῖς, καὶ ὀλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρηθεῖη», –τοῦτο τὸ πνεῦμα οὐκ ἔστιν τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἀλλὰ μέρος τῆς τοῦ ἀνθρώπου συστάσεως, ὡς διδάσκων ὁ αὐτὸς ἀπόστολος λέγει· «Τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν.» Εἰ γὰρ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν ἔλεγεν· «Τὸ πνεῦμα 7 συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν.» Ὁ τοίνυν Σωτὴρ καὶ Κύριος ἡμῶν θέλων ἄνθρωπον σῶσαι ὡσπερ ἠθέλησεν σῶσαι, διὰ τοῦτο οὕτως ἠθέλησεν σῶσαι σῶμα, ὡς ἠθέλησεν ὁμοίως σῶσαι καὶ ψυχὴν, ἠθέλησεν καὶ τὸ λείπον τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι, τὸ πνεῦμα. Οὐκ ἂν δὲ ὅλος ἄνθρωπος ἐσώθη, εἰ μὴ ὅλον τὸν ἄνθρωπον ἀνειλήφει. Ἄθετοῦσι τὴν σωτηρίαν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρωπίνου πνευματικὸν λέγοντες τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος· ἀθετοῦσι τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος περὶ οὗ λέγει ὁ ἀπόστολος· «Οὐδεὶς οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ.» Θέλων σῶσαι τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, περὶ οὗ τάδε εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀνέλαβεν καὶ ἀνθρώπου πνεῦμα. Τὰ τρία ταῦτα παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους διηρέθη, τὰ τρία ταῦτα παρὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναστάσεως ἠνώθη. Παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους διηρέθη. Πῶς; Τὸ σῶμα ἐν τῷ μνημείῳ, ἡ ψυχὴ ἐν ᾄδου, τὸ πνεῦμα παρέθετο τῷ Πατρὶ. Ἡ ψυχὴ ἐν ᾄδου· «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ᾄδην.» Εἰ παρέθετο τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ, παρακαταθήκην δέδωκεν τὸ πνεῦμα. Ἄλλο ἐστὶν χαρίσασθαι, καὶ ἄλλο παραδοῦναι, καὶ ἄλλο τὸ παρακαταθέσθαι. Ὁ παρακατατιθέμενος παρακατατίθεται ἵνα ἀπολάβῃ τὴν παρακαταθήκην. Τίνι οὖν ἔδει τὴν παρακαταθήκην παραθέσθαι τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ; Ὑπὲρ ἐμέ ἐστὶν καὶ τὴν ἐμὴν ἔξιν καὶ τὸν ἐμὸν νοῦν, –οὐ γὰρ εἶμι τηλι κοῦτος εἰπεῖν ὅτι ὡσπερ τὸ σῶμα οὐχ οἶόν τε ἦν εἰς 8 ᾄδου καταβῆναι, κἂν τοῦτο λέγωσιν οἱ πνευματικὸν λέγοντες τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, οὕτως οὐδὲ τὸ πνεῦμα οἶόν τε ἦν καταβῆναι εἰς ᾄδου, διὸ παρακαταθήκην ἔδωκεν ἕως ἀναστῆ ἐκ νεκρῶν τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ. Ταύτην τὴν παραθήκην παραθέμενος τῷ Πατρὶ, ἀπολαμβάνει. Πότε; Οὐχ ἅμα τῇ ἀναστάσει, ἀλλ' εὐθέως μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Μάρτυρά μοι φέρε τὴν γραφὴν τὴν εὐαγγελικὴν. Ἀνέστη ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκ νεκρῶν· ἀπήνησεν αὐτῷ ἡ Μαρία, καὶ φησὶν πρὸς αὐτήν· «Μὴ μου ἄπτου.» Ἐβούλετο γὰρ τὸν ἀπτόμενον αὐτοῦ ὀλοτελοῦς ἄψασθαι, ἵνα ἀψάμενος ὀλοτε λοῦς ὠφεληθῆ ἀπὸ τοῦ σώματος τὸ σῶμα, ἀπὸ τῆς ψυχῆς τὴν ψυχὴν, τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ πνεύματος· ««Οὐπὼ γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα»»· ἀναβαίνει πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητάς. Οὐκοῦν ἀναβαίνει πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐνεκα τίνος; τὴν παρακαταθήκην ἀπολαβεῖν. Τὰ μὲν περὶ τῆς πίστεως, ὅσα ἔσηνεν ἡμᾶς, συν ἐξετάσθη· εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι κρινόμεθα ἐν τῷ θείῳ δικαστηρίῳ οὐ περὶ πίστεως μόνης, ὡς τοῦ βίου μὴ ἐξεταζομένου, οὐδὲ περὶ βίου μόνου, ὡς τῆς πίστεως μὴ ἐρευνημένης. Ἐξ ἀμφοτέρων κατορθουμένων δι καιούμεθα, ἐξ ἀμφοτέρων μὴ κατορθουμένων ἐπ' ἀμφοτέροις κολαζόμεθα. Εἰσὶν δὲ τινες οὐκ ἐπ' ἀμφοτέροις κολασθησόμενοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἑτέρῳ, οἱ μὲν ἐπὶ τῇ πίστει ὡς ἐπαισιμένη, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῷ βίῳ ὡς οὐ 9

κατωρθωμένω, οἱ δὲ ἀνάπαλιν ἐπὶ τῇ πίστει οὐ κολα σθήσονται, ἐπὶ δὲ τῷ βίῳ ὡς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον βιώσαντες κολασθήσονται. Ἐγὼ νομίζω ἐν ταῖς Σολο μῶντος Παροιμίαις τὰ γενικὰ ταῦτα δύο, –λέγω δὲ τὸ περὶ τοῦ πῶς πιστεύομεν καὶ γινώσκομεν καὶ τὸ περὶ τοῦ πῶς βιοῦμεν, –λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ Σολο μῶντος τοῦτον τὸν τρόπον· «Τίς καυχῆσεται ἀγνήν ἔχων τὴν καρδίαν; Ἡ τίς παραστήσεται λέγων καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἀμαρτιῶν;» Τὴν γὰρ διαφορὰν τούτων οὕτω λαμβάνομεν, περὶ μὲν φρόνημα τὴν καρδίαν, περὶ δὲ τὰς πράξεις τὰς ἀμαρτίας. «Τίς καυχῆσεται ἀγνήν ἔχων τὴν καρδίαν» μὴ μεμολυμμένην «ψευδωνύμω γνώσει», μὴ μεμολυμμένην ψεύδει; «Ἡ τίς παραστήσεται λέγων καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἀμαρτιῶν» ἐν τῷ πρακτικῷ μηδὲν ἀμαρτήσας; Εἴπερ οὖν βουλόμεθα σώζεσθαι, μὴ περὶ τὴν πίστιν μὲν γινόμενοι περὶ τὴν πράξιν ἀμελῶμεν τοῦ βίου, μὴ οὐδὲ πάλιν τῷ βίῳ θαρρῶμεν· ἐξ ἀμφοτέρων γινώσκωμεν, καταλαμβά νωμεν, πιστεύομεν ἢ τὸ ἀνέγκλητον ἔξειν ἢ καὶ τὸ μακάριον, ἢ τὸ ἐναντίον τούτοις. Τῶν οὖν κολαζομένων ἐστὶν οὐ μόνον τὰ φρικτὰ καὶ φοβερά, ἃ οὐδὲ ὄνομά ζεσθαι ὀφείλει ἐν ἀμφοτέροις, ἀλλὰ καὶ τὰ νομιζόμενα εἶναι ὑποδεέστερα. Διὰ τοῦτο δοκεῖ ὁ ἀπόστολος κατειλεχέναι τοῖς (εἰ δεῖ οὕτως ὀνομάσαι) τοῖς ἀθεμίτοις 10 καὶ μυσαροῖς καὶ μιαροῖς τὰ ὑπὸ τῶν πολλῶν καταφρονούμενα. Τί γὰρ λέγει; «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν.» Ὁρᾷς τοῖς τηλικούτοις κακοῖς, τῷ ἀρσενοκοίτῃ, τῷ μαλακῷ, τῷ μοιχῷ, τῷ πόρνῳ συνη ρίθμησεν τὸν μέθυσον, τὸν λοῖδορον, ἀμαρτήματα καταφρονούμενα ὑπὸ πάντων ἡμῶν, ἵνα διδαχθῶμεν ὅτι οὐκ ἐπ' ἐκείνοις μόνοις ἐκβαλλόμεθα ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τούτοις ἃ νομίζεται εἶναι ἐλάττονα. Διόπερ μήτε λοιδोरῶμεν, μήτε μεθύω μεν, μήτε ἀρπάζωμεν, μήτε κλέπτωμεν, μηδὲ τὰ οὐ θεμιτὰ πράττωμεν, κἂν πλανώμεθα. Εἴ τι περὶ κανόνος λείπει, ὑπομνήσατε· ἔτι λοιπὸν εἰς τὴν γραφὴν ἐροῦμεν.» Διονύσιος εἶπεν· «Εἰ ἡ ψυχὴ τὸ αἷμα;» Ὁριγένης εἶπεν· «Ἥλθέν μου εἰς τὰς ἀκοάς, καὶ πεπληροφορημένος λέγω, ὅτι τινὲς τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐν τοῖς ἀστυγείτοσιν οἴονται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν τὴν ψυχὴν μηδὲν αἰσθάνεσθαι, ἀλλὰ εἶναι ἐν τῷ μνημείῳ, ἐν τῷ σώματι. Καὶ οἶδα περὶ τούτου τραχύτερον ἐνεχθεῖς πρὸς τὸν ἄλλον Ἡρακλείδαν καὶ Κέλερα τὸν πρὸ αὐτοῦ, καὶ τοσοῦτον τραχύτερον ὥστε καταλιπεῖν καὶ θελήσαι ἀπελθεῖν· καίτοι τιμῆς ἕνεκεν καὶ τοῦ λόγου μετεπέμψατο ἡμᾶς· συγκατέβημεν εἰς 11 τὸν λόγον, ἔδωκεν φωνὴν ὡς ἐκεῖνος ἐκάθαρεν αὐτὸν ὡς πρὸς ἡμᾶς φωναῖς πίστεως ἢ ὅτι ὡς πρὸς Θεόν. Ἀναγκαίως οὖν καὶ τοῦτο ζητεῖ ὁ ἀγαπητὸς Διο νύσιος. Τὰ ῥητὰ ὑφ' ὧν περισπῶνται, μὴ τί με λάθη αὐτῶν, πρῶτον ἐκθήσομαι, καὶ πρὸς ἕκαστον, Θεοῦ διδόντος, κατὰ τὴν εὐχὴν ὑμῶν ἀποκρινούμεθα. –Τὸ μὲν περισπάσαν ἐστὶν ὅτι «Ἡ ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμά ἐστίν» καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν δεινῶς ἐκίνησεν τοὺς μὴ νοήσαντας αὐτό· καὶ «Οὐ φάγεσθε τὴν ψυχὴν μετὰ τῆς σαρκός· πρόσεχε ἰσχυρῶς τοῦ μὴ φαγεῖν αἷμα· οὐ φάγεσθε τὴν ψυχὴν μετὰ τῆς σαρκός». Τὸ περισπάσαν τοῦτο ἐστίν· τὰ γὰρ ἕτερα τὰ περισπάσαντα πολλῶ ἐλάττονα ἐστὶν τῆς ἐμφάσεως τῆς κατὰ ταῦτα διανοίας. Ἐγὼ δὲ κατὰ τὰ ἐμὰ μέρη, εὐχόμενος βοηθεῖσθαι ἐν τῷ ἀναγινώσκειν τὰ θεῖα (βοηθείας γὰρ δεόμεθα ἵνα μὴ ἄλλο τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν φρονήσωμεν) ... Εὗρον ὁμωνύμως πᾶσι τοῖς σωματικοῖς ὀνομαζόμενα οὐ σωμα τικά, ἵνα τὰ μὲν σωματικά ἢ κατὰ τὸν ἔξω ἄνθρωπον, τὰ δὲ ὁμώνυμα τοῖς σωματικοῖς κατὰ τὸν ἔσω. Δύο ἀνθρώπους ἢ γραφὴ λέγει εἶναι τὸν ἄνθρωπον· «Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἡμῶν ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα» καὶ «Συνήδομαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.» Τούτους τοὺς δύο ἀνθρώπους ὁ μὲν ἀπόστολος πανταχοῦ 12 παρίστησιν καθ' ἕκαστον. Δοκεῖ δέ μοι οὐκ αὐτὸς τετολημκέναι τοῦτον τὸν λόγον καινοτομεῖν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν γραφῶν ἀσαφέστερον εἰρηκυῖων γυμνότερον νε νοηκῶς εἰρηκέναι. Οἴονταί τινες ἐν τῇ

Κοσμοποιΐα ἐπανάλημψιν εἶναι μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ ἀνθρώπου τὸ «Ἐλαβεν ὁ Θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασεν τὸν ἄνθρωπον». Τούτοις ἀκολουθεῖ τὸ «κατ' εἰκόνα» τὸ σῶμα εἶναι καὶ τὸν Θεὸν ἀνθρωπόμορφον διδόναι, ἢ τὴν μορφήν τοῦ Θεοῦ εἶναι κατὰ τοῦτο τὸ σχῆμα. Ἡμεῖς δὲ οὐχ οὕτως μεμήναμεν ὡς εἰπεῖν ἢ σύνθετον εἶναι τὸν Θεὸν ἐκ χειρόνος καὶ κρείττονος, ἵνα τὸ «κατ' εἰκόνα» ἐπ' ἀμφοτέρων <ἦ>, ἢ ὀλόκληρον, † ὄντος τοῦ Θεοῦ, τὸ «κατ' εἰκόνα» γέγονεν ἐν τῷ χειρόνι μᾶλλον, καὶ μὴ ἐν τῷ κρείττονι. Οἱ λόγοι λεπτότεροί εἰσιν· δεόμεθα ἀκροατῶν ἰσχνὴν διάνοιαν ἐχόντων. Παρακαλῶ οὖν τοὺς ἀκροατὰς προσέχειν ἑαυτοῖς, μὴ ποτε αἰτιοί μοι γένωνται τοῦ ἐγκληθῆναι ὅτι τὰ ἅγια παραβάλλω κυσίν, ἀναιδέσι ψυχαῖς. Οἱ γὰρ ὑλακτικοί, οἱ κυνώδεις, οἱ ταῖς πορ νεΐαις, οἱ ταῖς λοιδορίαις τεταμένοι οὐδὲν ἄλλο ποιοῦσιν ἢ βαυβίζουσιν, καὶ οὐ δεῖ τὰ ἅγια με τοῖς τοιοῦτοις παραβάλλειν. Οὕτω δὲ καὶ παρακαλῶ τοὺς ἀκροατὰς μὴ αἰτίους μοι γενέσθαι τοῦ ἐγκληθῆναι ὡς μαργαρίτας τηλικούτους, οὓς συναγαγεῖν πειρώμεθα ὡς καλοὶ 13 ἔμποροι, παρατιθέντες τοῖς ἐγκυλιόμενοις ἐν ταῖς ἀκα θαρσίαις τῶν σωματῶν, καὶ διὰ τοῦτο χρηματίζουσιν χοίροις· εἴπομι γὰρ ἂν τὸν ἐν σωματικοῖς ἀεὶ κυλιόμενον καὶ ἐγκυλινδόμενον ἐπὶ τοῖς βορβόροις τοῦ βίου καὶ μὴ σπεύδοντα ἐπὶ τὸν καθαρὸν βίον, ἐπὶ τὸν ἅγιον, τοῦτον πάντα εἶναι χοῖρον. Ἐὰν οὖν, ὁμοιουμένης «τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ ἐμπόρῳ ζητοῦντι καλοὺς μαργαρίτας», εὐρίσκω τοὺς καλοὺς μαργαρίτας, καὶ ὠνούμενος καὶ καμάτοις καὶ ἀγρυπνίαις παραβάλλω ψυχαῖς φιληδόνοις, καὶ τοῖς περὶ τὰ σωματικὰ βορβόροις καὶ ἐν ταῖς ἀκαθαρσίαις ἐγκυλιόμεναις, ἔσομαι κάγῳ παρανομήσας ὅτι ἔβαλον τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις. Οἱ χοῖροι δὲ παραλαβόντες τοὺς μαργαρίτας, ἄτε μὴ βλέποντες αὐτῶν τὸ κάλλος μηδὲ αἰσθανόμενοι τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν, καταπατοῦσιν αὐτούς, διὰ τὸ κακῶς λέγειν τὰ καλῶς λεγόμενα, καὶ οὐ μόνον καταπατοῦσιν τοὺς μαργαρίτας, ἀλλὰ καὶ στρεφόμενοι τοὺς διακόνους τῶν μαργαριτῶν ῥηγνύουσιν. Δέομαι οὖν ὑμῶν, μεταμορφώθητε· θέλετε μαθεῖν ὅτι ἐν ὑμῖν ἔστιν τὸ μεταμορφωθῆναι, καὶ ἀποθέσθαι τὴν τοῦ χοίρου μορφήν, οὔσαν κατὰ τὴν ἀκάθαρτον ψυχὴν, καὶ τὴν μορφήν τοῦ κυνός, οὔσαν κατὰ τὸν ὑλακτικὸν καὶ βαυβίζοντα καὶ κακολογοῦντα ἄνθρωπον. Ἔστιν δὲ 14 μεταμορφωθῆναι ἀπὸ ὄφρων· πονηρὸς γὰρ ἄνθρωπος ἀκούει «ὄφρις» καὶ «γεννήματα ἐχιδνῶν»· εἰ τοίνυν θέλομεν ἀκούειν ὅτι ἐν ἡμῖν ἔστιν μεταμορφωθῆναι ἀπὸ ὄφρων, ἀπὸ χοίρων, ἀπὸ κυνῶν, μάθωμεν ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου τὴν ἐφ' ἡμῖν μεταμόρφωσιν. Φησὶν γὰρ οὕτως· «Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα.» Εἰ ὑλακτικὸς ἦς καὶ ὁ λόγος σε ἔπλασεν καὶ μετεποίησέν σε, μετεμορφώθης ἀπὸ κυνός εἰς ἄνθρωπον. Εἰ ἀκάθαρτος ἦς καὶ ὁ λόγος καθίκετό σου τῆς ψυχῆς καὶ παρέσχες σεαυτὸν τῇ τοῦ λόγου πλάσει, μετέβαλες ἀπὸ χοίρου εἰς ἄνθρωπον. Εἰ θηριώδης ἦς, ἀκούων λόγον τὸν ἡμεροῦντα, τὸν τιθασεύοντα, τὸν εἰς ἄνθρωπὸν σε μεταβάλλοντα ἐπὶ τῷ βουλήματι τοῦ λόγου, οὐκέτι ἀκούσει «ὄφρις, γεννήματα ἐχιδνῶν». Οὐκ ἂν γὰρ εἰ ἀδύνατον ἦν τοὺς ὄφεις τούτους, <τούς> κατὰ ψυχὴν διὰ κακίαν ὄφεις, μεταβαλεῖν, ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν (ἢ ὁ Ἰωάννης)· «Ποιήσατε οὖν καρπὸς ἀξίους τῆς μετανοίας.» Μετανοήσας οὐκέτι εἶ «ὄφρις, γεννήματα ἐχιδνῶν». Ἐπεὶ τοίνυν περὶ ἀνθρώπου πρόκειται λέγειν, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ζητεῖν εἰ μὴ ἔστιν αἷμα, καὶ ὁ λόγος ἡμᾶς ἀπήτησε φθάσαι ἐπὶ τὸν περὶ δύο ἀνθρώπων καθ' ἕκαστον λόγον, καὶ ἦλθομεν ἐπὶ λόγον μυστικόν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ἵνα μὴ ἐγκληθῶ δι' ὑμᾶς ὡς τοὺς μαργαρίτας χοίροις, ὡς τὰ ἅγια κυσὶ 15 βαλῶν, ὡς ρίψας τὰ θεῖα τοῖς ὄφειν, ὡς μεταδοὺς «τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς» τῷ ὄφει. Ἴνα μὴ ἐγκληθῶ, μεταμορφώθητε, «ἀπόθεσθε τὴν κακίαν», στάσιν, «ὀργὴν», μάχας, «θυμὸν», λύπας, διχόνοιαν, ἵνα μὴ ἦ μηκέτι «ἐν ὑμῖν σχίσματα ἀλλ' ἦτε κατηρτισμένοι τῷ αὐτῷ νοῦ καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ». Ἀγωνιῶ καὶ εἰπεῖν, ἀγωνιῶ καὶ μὴ εἰπεῖν. Διὰ τοὺς ἀξίους θέλω

εἰπεῖν, μὴ ἐγκληθῶ ὡς τῶν δυναμένων ἀκούειν ἀποστερήσας τὸν λόγον· διὰ τοὺς μὴ ἀξίους ὀκνῶ εἰπεῖν, διὰ τὰ προειρημένα, μὴ ποτε ρίψω τὰ ἅγια κυσὶν καὶ βαλῶ τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοίροις. Ἰησοῦ μόνου ἔργον ἦν εἰδέναι χωρίζειν ἐν τοῖς ἄκροα ταῖς τοὺς ἔξω ἀπὸ τῶν ἔσω, ἵνα τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς λέγῃ, τοῖς δὲ εἰσελθοῦσιν αὐτοῦ εἰς τὴν οἰκίαν λύση τὰς παραβολάς. Τὸ ἔξω καὶ τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν μυστικόν ἐστιν. «Τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνεις;» Πᾶς ὁ ἁμαρτάνων ἔξω ἐστίν· διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λεγέσθω τοῖς ἔξω, ἐάν πως δυνηθῶσιν καταλιπόντες τὰ ἔξω γενέσθαι ἔσω. Τὸ εἰσελθεῖν εἰς τὴν οἰκίαν μυστικόν ἐστιν· εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἰησοῦ οἰκίαν ὁ γνήσιος αὐτοῦ μαθητής, εἰσέρχεται διὰ τοῦ φρονεῖν τὰ ἐκκλησιαστικά, διὰ τοῦ βιοῦν ἐκκλησιαστικῶς. Τὸ ἔσω καὶ τὸ ἔξω πνευματικόν ἐστιν. Ὅρα πόσα λέγω ἐν προοιμίῳ εὐτρεπίζων τοὺς ἀκροατάς. Ὀκνῶ εἰπεῖν μέλλον ἐν τῷ λέγειν ὑπερτιθέμενος. Τί ποιῆσαι βούλομαι; Λαβεῖν λόγον θεραπέυοντα τὰς ψυχὰς τῶν ἀκουόντων. Ὁ ἄνθρωπος τοίνυν κτιζόμενος πρότερον μὲν ἐκτίσθη ὁ «κατ' εἰκόνα», οὗ ὕλη οὐχ εὐρίσκεται· οὐδὲ γὰρ ἐξ ὕλης ἐστὶν ὁ «κατ' εἰκόνα»· «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέ 16 ραν· καὶ ἀρχέτωσαν» καὶ τὰ ἐξῆς· «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον» οὐ «χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς» λαβὼν ὡς ἐπὶ τοῦ δευτέρου, ἀλλὰ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν». Ὅτι δὲ τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» οὐ μόνος Μωϋσῆς οἶδεν ἄῤυλον, κρεῖττον πάσης σωματικῆς ὑποστάσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος, παρίστησιν ἡ λέξις αὐτοῦ λέγοντος· «Ἐκδυσάμενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος.» Δύο οὖν καθ' ἕκαστον ἡμῶν εἰσὶν ἄνθρωποι. Πῶς λέγεται «ψυχὴ πάσης σαρκὸς αἷμά ἐστιν»; Μέγα τὸ πρόβλημά ἐστιν. Ὡς οὖν ὁμωνυμεῖ ὁ ἔξω ἄνθρωπος τῷ ἔσω, οὕτω καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ, ὥστε εἰπεῖν ὅτι πᾶν μέλος τοῦ ἔξω ἀνθρώπου ὀνομάζεται καὶ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ὁφθαλμοὺς ἔχει ὁ ἔξω ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἔσω λέγεται ἔχειν ὀφθαλμούς· «Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μὴ ποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον.» Οὐ περὶ τούτων τῶν ὀφθαλμῶν λέγει, οὔτε περὶ τοῦ αἰσθητοῦ ὕπνου, οὔτε περὶ τοῦ κοινοῦ θανάτου. «Ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγῆς φωτίζουσα ὀφθαλμούς· οὐχὶ ἐκ τοῦ τηρεῖν τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου ὀξυδερκέστεροι γινόμεθα κατὰ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐκ τοῦ τηρεῖν τὰς θείας ἐντολάς κατὰ τὸν νοῦν γινόμεθα ὀξυδερκέστεροι. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου μᾶλλον ἡμῶν διαβλέπουσιν· «Ἀποκάλυψον τοὺς 17 ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια τοῦ νόμου σου», ὡς κεκαλυμμένων αὐτοῦ τῶν ὀφθαλμῶν οὐχί, ἀλλ' εἰσὶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ὁ νοῦς. Τοῦ Ἰησοῦ μόνου ἐστὶν ἀποκαλύψαι, ἵνα δυνηθῶμεν τὰ γεγραμμένα θεωρῆσαι καὶ τὰ κεκρυμμένως εἰρημένα κατανοῆσαι. Ὡτα ἔχει ὁ ἔξω ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος λέγεται ὦτα ἔχειν. «Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω.» Πάντες εἶχον ὦτα τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' οὐ πάντες ἦσαν κατωρθώκοτες τὸ ἔχειν τὰς ἔνδον ἀκοὰς κεκαθαυμένας. Ταῦτα τὰ ὦτα οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ἐκεῖνα ἐφ' ἡμῖν· καὶ ἐπεὶ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἔχειν ἐκεῖνα τὰ ὦτα, διὰ τοῦτο λέγει ὁ προφήτης· «Οἱ κωφοὶ ἀκούσατε, καὶ οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε ἰδεῖν· καὶ τίς κωφὸς ἀλλ' ἢ οἱ παῖδες μου καὶ τίς τυφλὸς ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; Καὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δούλοι τοῦ Θεοῦ.» Ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν τὸ κωφωθῆναι ... (προσέχωμεν· μέλλει ἄπτεσθαι πᾶν τῶν ἡμῶν τὰ λεγόμενα· τὸν ἔσω ἄνθρωπον δεῖ διαγράψαι ἵνα τὸ αἷμα εὐρεθῆ), ὅτι ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν τὸ κωφωθῆναι κατ' ἐκείνας τὰς ἀκοὰς, ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· «Ἀπηλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστροῦ, ἐλάλησαν ψευδῆ. θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφους, ὡσεὶ 18 ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἣτις οὐκ εἰσακούσεται φωνὴν ἐπαδόντων αὐτῇ φαρμάκου τε φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ.» Καὶ ὑμεῖς, ὅσοι συνοίδατε ἑαυτοῖς ἐν αἰτία εἶναι, εἰ ἀκούετε λόγου καὶ «φαρμάκου φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ» καὶ ἀκούετε λόγων ἐπαδόντων, ἵνα καταστεῖλη ὑμῶν τὸν θυμὸν καὶ τὴν κακίαν, εἴτα

βύετε τὰ ὦτα οὐκ ἀνοίγοντες οὐδὲ ἀναπεταννύντες αὐτὰ πρὸς παραδοχὴν τῶν λεγομένων, φθάσει ἐφ' ὑμᾶς τὸ «θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφραως ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βουούσης τὰ ὦτα αὐτῆς, ἣτις οὐκ εἰσακούσεται φωνὴν ἐπαδόντων φαρ μάκου τε φαρμακευομένου παρὰ σοφοῦ». Ὁ ἔξω ἄνθρωπος ὁσφραίνεται μυκτῆρσιν, ἀντιλαμ βανόμενος εὐωδίας καὶ δυσωδίας· καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος ἀντιλαμβάνεται εὐωδίας δικαιοσύνης καὶ δυσωδίας ἀμαρτημάτων ἄλλοις μυκτῆρσιν, εὐωδίας μὲν ὡς ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων· «Εὐωδία Χριστοῦ ἐσμεν τῷ Θεῷ ἐν παντὶ τόπῳ, ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις, οἷς μὲν ὁσμή ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμή ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν.» Φησὶν δὲ καὶ ὁ Σολομὼν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων ἐκ προσώπου τῶν νεανίδων τῶν θυγατέρων Ἱερουσαλήμ· «Ὅπισθ' σου εἰς ὁσμήν μύρων σου δραμοῦμεν.» Ὡσπερ οὖν τοῖς 19 μυκτῆρσιν ἀντιλαμβανόμεθα αἰσθητῆς εὐωδίας καὶ αἰσθητῆς δυσωδίας, οὕτως κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἔστιν ἀντίλημψις τοῦ ὑγιαίνοντος κατὰ τὰ θεῖα αἰσθητῆρια, εὐωδίας δικαιοσύνης, ἣν εἶχεν ὁ ἀπόστολος, καὶ δυσωδίας ἀμαρτημάτων. Ποίας δυσωδίας ἀμαρτημάτων; Περὶ ἧς λέγει ὁ προφήτης οὕτως· «Προσ ὠζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου.» Ὁ ἔξω ἄνθρωπος ἔχει τὸ γευστικόν, καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος ἔχει τὸ πνευματικόν γευστικόν, περὶ οὗ εἴρηται· «Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος.» Ὁ ἔξω ἄνθρωπος ἔχει ἀφήν τὴν αἰσθητήν, καὶ ὁ ἔσω ἄνθρωπος ἔχει ἀφήν, ἐκείνην τὴν ἀφήν ἣ ἦψατο ἡ αἰμορροῦσα τοῦ κρασπέδου τοῦ Ἰησοῦ. Ἦψατο· ἐμαρτύρησεν γὰρ ὁ εἰπὼν· «Τίς ἦψατό μου;» Καί γε πρὸ βραχέος ὁ Πέτρος αὐτῷ ἔλεγεν· ««Οἱ ὄχλοι θλίβουσίν σε καὶ σὺ λέγεις Τίς ἦψατό μου;»» Οἶεται ὅτι οἱ ἀπτό μενοι σωματικῶς ἄπτονται, οὐ πνευματικῶς. Οἱ οὖν θλίβοντες τὸν Ἰησοῦν οὐχ ἦπτοντο αὐτοῦ· οὐ γὰρ πίστευον αὐτοῦ ἦπτοντο. Ἐκείνη δὲ μόνη ἔχουσα θεῖαν τινὰ ἀφήν ἦψατο τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐθεραπεύθη· καὶ ἐπεὶ θεῖα αὐτοῦ ἀφήν ἦψατο, διὰ τοῦτο δύναμις 20 τοῦ Ἰησοῦ ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν θεῖαν αὐτῆς ἀφήν. Λέγει οὖν· ««Τίς ἦψατό μου; Ἐγὼ γὰρ ἔγνω δύναμιν ἐξ εληλυθυῖαν ἀπ' ἐμοῦ»»». Περὶ ταύτης τῆς θειοτέρας ἀφῆς Ἰωάννης λέγει. «Καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς.» Οὕτως ἔχομεν ἄλλας χεῖρας, περὶ ὧν λέγεται· «Ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή.» Οὐ γὰρ ἐὰν ταύτας ἐπάρω τὰς χεῖρας, κάτω δέ μου κέωνται αἱ χεῖρες τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ ἐπάρω αὐτάς διὰ τῶν ἀγίων καὶ ἀγαθῶν πράξεων γίνεται μου «Ἐπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἐσπερινή.» Ἐχω καὶ ἄλλους πόδας, περὶ ὧν ἐπηγγείλατό μοι ὁ Σολομὼν λέγων· «Ὁ πούς σου μὴ προσκόψη.» Λέγεται <ἄτοπόν> τι ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῆ· τῷ μὴ συνιέντι γὰρ δόξει ἀνόητον εἶναι, τῷ δὲ σοφῷ ἀπὸ Ἐκκλησιαστοῦ εἴρηται· «Τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ.» Ἐν ποίᾳ κεφαλῇ; Παντὸς γὰρ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ ἀνοήτου καὶ τοῦ ἄφρονος, οἱ αἰσθητοὶ ὀφθαλμοὶ ἐν κεφαλῇ αἰσθητῆ εἰσιν, ἀλλὰ «τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ» οἱ προειρημένοι, οἱ φωτιζόμενοι ὑπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐντολῆς, «ἐν κεφαλῇ» αὐτοῦ, ἐν Χριστῷ, ἐπεὶ «Κεφαλὴ ἀνδρὸς ὁ Χριστός», ὁ ἀπόστολος λέγει. Τὸ διανοητικόν ἐστὶν ἐν Χριστῷ. «Τὴν κοιλίαν μου, τὴν κοιλίαν μου ἀλγῶ», εἶπεν 21 Ἱερεμίας. Ποίαν κοιλίαν ἀλγεῖ; Ἦν καὶ ἡμεῖς ἀλγοῦμεν, ἢ ἐπεὶ ὠδινεν τὸν λαὸν «τὴν κοιλίαν ἀλγῶ» καὶ «τὰ αἰσθητήρια», οὐ ταῦτα ἀλλὰ «τῆς καρδίας μου». Ἐὰν καὶ ἐπὶ τὰ λεπτὰ μέρη ἔλθω τοῦ σώματος, βλέπω αὐτὰ ἄσαρκα ἐπὶ τὴν ψυχὴν. «Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσης με. Ἐλέησόν με, Κύριε, ὅτι ἀσθενής εἰμι· ἴασαί με, Κύριε, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστέα μου.» Ποῖα ὀστέα ἐταράχθη τοῦ προφήτου; Ἡ ἀρμονία τῆς ψυχῆς καὶ τὸ στερρὸν τῆς διανοίας αὐτοῦ ἦν τεταραγμένον, καὶ παρακαλεῖ περὶ τῆς ἀποκαταστάσεως ἐκείνων τῶν ὀστέων. «Ἐσκορπίσθησαν τὰ ὀστέα ἡμῶν παρὰ τὸν ἄδην.» Ποῖα ὀστέα τοῦ λέγοντος ἐσκορπίσθη παρὰ τὸν ἄδην; Ἐὰν ἴδῃς μοι τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἴδῃς αὐτοῦ τὰς ἀρμονίας ἐν τῷ χωρίῳ τῆς ἀμαρτίας, ἐν τῷ χωρίῳ τῶν νεκρῶν, ἐν τῷ χωρίῳ τῆς

κακίας, ἐρεῖς περὶ τοῦ τοιούτου ὅτι τὰ ὄστᾱ αὐτοῦ ἐσκορπίσθη. «Πάντα τὰ ὄστᾱ μου ἐροῦσιν· Κύριε, τίς ὁμοίός σοι;» Ταῦτα τὰ ὄστᾱ λαλεῖ, διαλέγεται, λέγει, αἰσθάνεται τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα ἀναίσθητα ὡς ἱατρῶν παῖδες παριστᾶσιν πρίζοντες ὄστᾱ τοῦ μὴ αἰσθανομένου ἐν τῇ πρίσει. «Πάντα οὖν τὰ ὄστᾱ μου ἐροῦσιν· Κύριε, τίς ὁμοίός σοι;» Ὅστᾱ 22 πάντα ἔχει ὁ ἔσω ἄνθρωπος. Ἔχει καρδίαν ὁ ἔσω ἄνθρωπος· «Ἀκούσατέ μου οἱ ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν.» Ἐκεῖνοι καρδίαν εἶχον ταύτην τὴν τοῦ σώματος· οὐ γὰρ ἀπόλλυται ἐκείνη ἡ καρδία. Ὅταν δέ τις ἀμελήσῃ τῆς γεωργίας τῆς ἕξεως νοητικῆς, καὶ ἀπὸ πολλῆς ἀργίας ἀποθῆται τὸ διανοητικόν, ἀπολώλεκεν τὴν καρδίαν, καὶ λέγεται πρὸς τὸν τοιοῦτον. «Ἀκούσατέ μου οἱ ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν.» «Ἵμων δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἤρι θμημέναι εἰσίν.» Ποῖαι τρίχες; Δι' ὃ ἦσαν πνευματικῶς ναζιραῖοι. Ἐπεὶ ἔχεις ταῦτα πάντα τοῦ αἰσθητοῦ σώματος περὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, μηκέτι δίσταζε καὶ περὶ τοῦ αἵματος ὅτι ὁμωνύμως τῷ αἰσθητῷ αἵματι, ὡς καὶ τὰ ἄλλα μέλη τοῦ σώματος, ἐστὶν κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἐκεῖνο τὸ αἷμα ψυχῆς ἀμαρτωλοῦ ἐκχεῖται· καὶ γὰρ «Τὸ αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἐκζητηθήσεται». Οὐκ εἶπεν Τὸ αἷμα ὑμῶν, ἀλλὰ «Τὸ αἷμα τῶν ψυχῶν ὑμῶν». Καὶ «Τὸ αἷμα ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω». Ποῖον αἷμα ἐκζητεῖ ὁ Θεὸς «ἐκ χειρὸς τοῦ σκοποῦ» ἢ ἐκεῖνο τὸ ἐκχέομενον τοῦ ἀμαρτωλοῦ; Οὕτως ἀπόλλυται καρδία τοῦ ἄφρονος, καὶ λέγεται «Ἀκούσατέ μου οἱ ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν», ὡς ἐκχεῖται τὸ αἷμα 23 καὶ ἡ δύναμις ἡ ζωτικὴ τῆς ψυχῆς. Εἰ νενόηται ἡ ψυχὴ, καὶ νενόηται κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ νενόηται ὅτι ἐν ἐκείνῃ ἐστὶν τὸ «κατ' εἰκόνα», δηλὸν ὅτι καλῶς ὁ Παῦλος λέγει· «Κάλλιον γὰρ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.» Πρὸ τῆς ἀναστάσεως σὺν Χριστῷ ἐστὶν ὁ δίκαιος καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ ζῆ μετὰ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο «κάλλιον γὰρ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι». Κατὰ δὲ ὑμᾶς τοὺς λέγοντας ὅτι ἡ ψυχὴ κεῖται ἐν τῷ μνημείῳ μετὰ τοῦ σώματος, οὐκ ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ σώματος, οὐκ ἀναπαύεται, οὐ γέγονεν ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἀναπαύεται ἐν κόλποις Ἀβραάμ· κατὰ δὲ ὑμᾶς τοὺς τὰ τοσαῦτα λέγοντας οὐ «κάλλιον ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι»· οὐ γὰρ σὺν Χριστῷ ἐστὶν ἅμα τῷ ἀναλῦσαι, εἰ ἡ ψυχὴ αἷμα. Εἰ ἡ ψυχὴ κεῖται ἐν τοῖς μνημείοις, πῶς δύναται «εἶναι σὺν Χριστῷ»; Κατὰ δὲ ἐμὲ καὶ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναλύσασα ἀπὸ τῶν καμάτων, ἡ ἀναλύσασα ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ψυχῆ, ἡ ἀπολυθεῖσα τοῦ σώματος, ἡ δυναμένη λέγειν «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, μετ' εἰρήνης», ἐξέρχεται ἐν εἰρήνῃ καὶ μετὰ Χριστοῦ ἀναπαύεται. Οὕτως ἡ ψυχὴ τοῦ Ἀβραάμ ἤκουσεν· «Σὺ δὲ ἀπελεύσει πρὸς τοὺς πατέρας σου μετ' εἰρήνης τραφεὶς ἐν γήρῃ καλῶ.» Ἀπέρχεται πρὸς τοὺς πατέρας. Ποίους 24 πατέρας; Περὶ ὧν λέγει ὁ Παῦλος· «Τούτου χάριν κάμπτω μου τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα ἐξ οὗ πᾶσα πατριά.» Οὕτω καθ' ἡμᾶς «ἀπελύθη Ἀαρών»· καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ γέγραπται περὶ τοῦ δικαίου τοῦ καλῶς ἀγωνισαμένου, τοῦ ἐξεληθόντος ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ δεσμοῦ ὅτι «Ἐξ οἴκου τῶν δεσμιῶν ἐξελεύσε [τα] τοῦ βασιλεῦσαι». Οὕτω πείθομαι ἀποθνήσκειν ὑπὲρ ἀληθείας, οὕτως ἐτοίμου τοῦ λεγομένου θανάτου καταφρονῶ, οὕτως φέρε θηρία, φέρε σταυρούς, φέρε πῦρ, φέρε βασάνους. Οἶδα ὅτι ἅμα τῷ ἀπαλλαγῆναι ἐξέρχομαι τοῦ σώματος, μετὰ Χριστοῦ ἀναπαύομαι. Διὰ τοῦτο ἀγωνισώμεθα, διὰ τοῦτο παλαίσωμεν, στενάζωμεν ὄντες ἐν τῷ σώματι, οὐχ ὡς πάλιν ἐσόμενοι ἄρτι ἐν τοῖς μνημείοις ἐν τῷ σώματι, ἀλλ' ἀπολυθησόμενοι μὲν, μεταβαλοῦντες δὲ τὸ σῶμα ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον· ἀναλύσοντες δὲ καὶ σὺν Χριστῷ ἐσόμενοι, πῶς στενάζωμεν οἱ ὄντες ἐν τῷ σώματι;» Εἰσελθόντος Φιλίππου ἐπισκόπου, Δημήτριος, ἄλλος ἐπίσκοπος, εἶπεν· «Διδάσκει ὁ ἀδελφὸς Ὁριγένης ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος ἐστίν.» Ὁριγένης εἶπεν· «Ὁ λόγος τοῦ πάπα Δημητρίου ἄλλου προβλήματος δέδωκεν ἡμῖν ἀρχήν. Ἐφασκεν ἡμᾶς εἰρηκέναι ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ. Πρὸς τοῦτον τὸν 25 λόγον ἐρῶ ὅτι καὶ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ καὶ οὐκ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ. Τὸ ὄνομα τοῦ θανάτου πρῶτον διαστείλω μεν καὶ ὅσα σημαίνεται ἐκ τῆς τοῦ

θανάτου φωνῆς. Παραστήσαι πειράσομαι ὅσα σημαίνεται οὐ καθ' Ἑλληνας, ἀλλ' ὅσα σημαίνεται κατὰ τὴν θεϊαν γραφήν. Ἴσως μὲν μου σοφώτερος καὶ ἄλλα σημαίνοντα παραστήσει· ἐγὼ μὲντοι γε ἐπὶ τοῦ παρόντος οἶδα τρεῖς θανάτους. Ποίους τούτους τρεῖς θανάτους; «Ζῆ» τις «τῶ Θεῶ» καὶ «ἀπέθανεν τῇ ἀμαρτία» κατὰ τὸν ἀπόστολον. Οὗτος μακάριος ὁ θάνατος· ἀποθνήσκει τις τῇ ἀμαρτία· τοῦτον τὸν θάνατον ὁ Κύριός μου ἀπέθανεν. «Ὁ γὰρ ἀπέθανεν, τῇ ἀμαρτία ἀπέθανεν.» Οἶδα καὶ ἄλλον θάνατον καθ' ὃν ἀποθνήσκει τις τῶ Θεῶ, περὶ οὗ εἴρηται· «Ψυχὴ ἢ ἀμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται.» Οἶδα καὶ τρίτον θάνατον καθ' ὃν κοινῶς νομίζομεν τοὺς ἀπαλλαγέντας τοῦ σώματος ἀποτεθνά ναι· «ἔζησεν» γὰρ Ἄδὰμ «ἔτη τριάκοντα καὶ ἑνακόσια, καὶ ἀπέθανεν». Τριῶν τοίνυν ὄντων θανάτων, ἴδωμεν ἢ ψυχὴ ἀνθρωπίνη πότερον ἐστὶν κατὰ τοὺς τρεῖς θανάτους ἀθάνατος, ἢ οὐ κατὰ τοὺς τρεῖς θανάτους, ἀλλὰ κατὰ τινὰς τούτων ἀθάνατος. Κατὰ τὸν μέσον θάνατον πάντες ἄνθρωποι ἀποθνήσκομεν· ὃν διάλυσιν νομίζομεν εἶναι. <Τοῦτον> τὸν θάνατον οὐδεμία ψυχὴ ἀνθρώπου ἀπο26 θνήσκει· εἰ γὰρ ἀπέθνησκεν, οὐκ ἂν ἐκολάζετο μετὰ τὸν θάνατον. «Ζητήσουσιν, φησὶν, οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον καὶ οὐχ εὐρήσουσιν αὐτόν.» Αἱ γὰρ κολαζόμεναι ψυχαὶ ζητήσουσιν τὸν θάνατον, θελήσουσιν μᾶλλον εἰ μὴ ἔσονται ἢ περὶ ἵνα ὧσιν μὲν, κολάζονται δέ· διὰ τοῦτο «ζητήσουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν θάνατον καὶ οὐ μὴ εὐρήσουσιν αὐτόν». Κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνονμενον πᾶσα ἢ ψυχὴ ἢ ἀνθρωπίνη ἀθάνατος. Κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ τὰ σημαίνονμενα, κατὰ μὲν τὸ ἕτερον θνητὴ ψυχὴ, καὶ μακαρία ἐὰν ἀποθάνῃ τῇ ἀμαρτία. Περὶ τούτου τοῦ θανάτου Βαλαάμ προφητεύων ἔλεγεν εὐχόμενος ἐν πνεύματι θεῶ· «Ἀποθάνοι ἢ ψυχὴ μου ἐν ψυχαῖς δικαίων.» Περὶ τούτου τοῦ θανάτου παραδόξως ἐπροφήτευσεν ὁ Βαλαάμ, καὶ ἑαυτῶ ἐν λόγῳ Θεοῦ τὰ κάλλιστα ἠύχετο· ἠύχετο γὰρ τῇ ἀμαρτία ἀποθανεῖν ἵνα ζῆσιν τῶ Θεῶ· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἀποθάνοι ἢ ψυχὴ μου ἐν ψυχαῖς δικαίων, καὶ γένοιτο τὸ σπέρμα μου ὡς τὸ σπέρμα τούτων.» Ἄλλος δὲ θάνατος ἐστὶν, καθ' ὃν οὐκ ἐσμὲν μὲν ἀθάνατοι, δυνά-μεθα δὲ ἐκ τοῦ φυλάττεσθαι μὴ ἀποθανεῖν. Καὶ τάχα τὸ θνητὸν τῆς ψυχῆς οὐκ ἀεὶ ἐστὶν θνητόν· ὅσον μὲν γὰρ ἐπιδέχεται τὸ ἀμαρτάνειν τοιαύτην ἀμαρτίαν ὥστε γενέσθαι «ψυχὴ ἢ ἀμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται», θνητὴ τοῦ ὄντως θανάτου ἐστὶν ἢ ψυχὴ· ἐὰν δὲ γένηται 27 ἐν βεβαιώσει τῆς μακαριότητος ὥστε ἀνεπίδεκτος εἶναι τοῦ θανάτου, ἢ δὲ ἔχουσα τὴν αἰώνιον ζωὴν οὐκέτι ἐστὶν θνητὴ, ἀλλὰ γέγονεν καὶ κατὰ τοῦτο τὸ σημαίνονμενον ἀθάνατος. – Πῶς εἴρηται παρὰ τῶ ἀποστόλῳ «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν» ἐπὶ τοῦ Θεοῦ; Ζητῶ ἵν' εὐρῶ ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς «ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν χωρὶς Θεοῦ». Ἔχεις ὅπως μόνος ὁ Θεὸς ἔχει τὴν ἀθανασίαν. Ἀναλαμβάνωμεν οὖν τὴν αἰώνιον ζωὴν· ἀναλαμβάνωμεν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. Οὐ δίδωσιν αὐτὴν ἡμῖν ὁ Θεός, ἀλλὰ παρατίθησιν· «Ἴδου δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν.» Ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἐκτεῖναι τὴν χεῖρ[α, πρᾶξι] πράξεις ἀγαθῆς καὶ λαβεῖν τὴν ζωὴν καὶ ἐναποθέσθαι τῇ ψυχῇ. Αὕτη ἢ ζωὴ Χριστὸς ἐστὶν εἰπών· «Ἐγὼ εἰμι ἢ ζωὴ», αὕτη ἢ ζωὴ ἢ νῦν μὲν δικαίοις πάρεστιν ἐν σκιᾷ, «τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»· «Πνεῦμα» γὰρ «πρὸ προσώπου ἡμῶν Χριστὸς [Κύριος] οὗ εἴπωμεν· Ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν». Εἰ τοσαῦτα ἀγαθὰ παρέχει ἢ σκιά σου τῆς ζωῆς, οἶαν εἶχεν Μωϋσῆς προφητεύων, ὁποῖαν εἶχεν Ἡσαΐας βλέπων «τὸν Κύριον Σαβαώθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου», ὁποῖαν εἶχεν Ἰερεμίας ἀκούων «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ, ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ 28 σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας, ἡγίακά σε», ὁποῖαν εἶχεν Ἰεζεκιήλ βλέπων τὰ Χερουβίμ, βλέπων τοὺς τροχοὺς, τὰ ἀπόρρητα μυστήρια, πῶς ζησόμεθα, ὅταν μηκέτι ὑπὸ τὴν σκιάν ζωμεν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ γενώμεθα ἐν αὐτῇ τῇ ζωῇ. Νῦν γὰρ «ἢ ζωὴ» ἡμῶν «κέκρυπται σὺν τῶ Χριστῶ· ὅταν δὲ Χριστὸς φανερωθῇ, ἢ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ» ἡμεῖς «σὺν αὐτῶ» φανερωθησόμεθα «ἐν δόξῃ». Ἐπὶ ταύτην τὴν ζωὴν σπεύσωμεν, στενάζοντες, λυπούμενοι ὅτι ἐσμὲν ἐν

τῷ σκηνώματι, ὅτι ἐνδημοῦμεν ἐν τῷ σώματι. Ὅσον «ἐνδημοῦμεν ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου». Ἐπιποθήσωμεν «ἐκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν [Κύριον]», ἵν' ἐνδημοῦντες αὐτῷ γενώ μεθα ἔν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ὅλων [καὶ] τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν [ὀρώμεν] πρὸς πάντα σωζόμενοι καὶ μακάριοι γινόμενοι, ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.»